

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΕΠΟ11- Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης
Ακαδημαϊκό έτος 2021-2022
Συντονιστής: Καθ. Γ. Παγκράτης

ΠΡΩΤΗ ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κατά τη διάρκεια της κρίσης της φεουδαλικής Ευρώπης (14^{ος} – 15^{ος} αι.) η εμπορική δραστηριότητα σταδιακά αναδείχθηκε ως η νέα κινητήρια δύναμη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ποιες διαστάσεις πήρε η άνοδος του εμπορίου στις τοπικές και διεθνείς αγορές και πώς επηρέασε την καθημερινότητα των ανθρώπων στον ύστερο Μεσαίωνα;

Βιβλιογραφία

Κώστας Γαγανάκης, *Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 1999, κεφ. 4

Ρίκα Μπενβενίστε, *Από τους βάρβαρους στους Μοντέρνους: Κοινωνική ιστορία και ιστοριογραφικά προβλήματα της μεσαιωνικής Δύσης*, Πόλις, Αθήνα 2007, κεφ. 6

Paul Freedman, «Σπανιότητα, αφθονία και κέρδος», στο Του ίδιου, *Πέρα από την Ανατολή: Μπαχαρικά και μεσαιωνική φαντασία*, Εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα 2010, σελ. 153-170

Massimo Montanari, «Η Ευρώπη και ο κόσμος», στο Του ίδιου, *Περίνα και αφθονία στην Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 177-225

Έκταση: 1.500 λέξεις

Καταληκτική ημερομηνία παράδοσης: **Δευτέρα 15 Νοεμβρίου 2021: 23:59**

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Κεφάλαια

Εισαγωγή.....	3
Κεφ 1: Η κρίση της φεουδαρχίας και η εποχή των εμπορών.....	4
Κεφ 2: Επιπτώσεις της εμπορικής ανάπτυξης στην καθημερινότητα.....	8
Συμπεράσματα	11
Βιβλιογραφία.....	12

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Εισαγωγή

Η σταδιακή αποδυνάμωση της μοναρχικής εξουσίας και οι κοινωνικές συγκρούσεις κατά τον 9ο και 10ο αιώνα, οδήγησαν στην ανάδυση νέων πόλων εξουσίας, επιτρέποντας την εμφάνιση ενός νέου κοινωνικού και οικονομικού συστήματος με συγκεκριμένη ιδεολογική θεμελίωση, όπως ήταν το σύστημα της φεουδαρχίας. Το σύστημα αυτό πορευτήκε ικανοποιητικά μέχρι και τον 14ο αιώνα, (ιδίως κατά την περίοδο 11^{ος}-13^{ος} αιώνας γνώρισε τη μέγιστη ακμή του όπου το εμπόριο είχε πρωταγωνιστικό ρόλο) οπότε και γνώρισε τους πρώτους σημαντικούς κλυδωνισμούς. Από την κρίση αυτή που φαίνεται πως κράτησε έναν περίπου αιώνα η Ευρώπη σταδιακά εισήλθε σε μία νέα περίοδο: εκείνη της νεότερης ευρωπαϊκής εποχής (ή προβιομηχανική περίοδος 15^{ος}-18^{ος}). Για ορισμένους ιστορικούς ο παράγοντας «εμπόριο» αποτέλεσε και κατά την περίοδο της κρίσης βασικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης για την ευρωπαϊκή οικονομία και κοινωνία. Ταυτόχρονα οι διαδικασίες ανάπτυξης του εμπορίου συνδέθηκαν με διαδικασίες που επηρέασαν τον καθημερινό βίο των ανθρώπων. Στη συνέχεια, λοιπόν, εξετάζονται οι διαδικασίες εμπορικής ανάπτυξης της ευρωπαϊκής οικονομίας θίγοντας, όχι μόνο την ανάπτυξη των τοπικών αγορών αλλά και το διεθνές εμπόριο, τη δημιουργία δικτύων καθώς και τη δυναμική εμπορικών εκδηλώσεων και τα οφέλη για τους τοπικούς ηγεμόνες. Σε ένα δεύτερο επίπεδο εντοπίζονται ορισμένες βασικές ανακατατάξεις που συνδέονταν με τον καθημερινό βίο των ανθρώπων της μετάβασης από τον ύστερο μεσαίωνα στην πρώιμη νεωτερικότητα, αναδεικνύοντας τη δυναμική του κόσμου των εμπορών μέσω της συμμετοχής τους στις τοπικές κοινωνίες, την επιρροή τους στις διατροφικές συνήθειες των ανθρώπων αλλά και τις οικονομικές προεκτάσεις των σχετικών διεργασιών.

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Κεφ 1: Η κρίση της φεουδαρχίας και η εποχή των εμπορών.

Το εμπόριο ήδη από τη λήξη της τελευταίας φάσης των λεγόμενων βαρβαρικών επιδρομών αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Εντοπίζεται, επομένως, μια περίοδος ακμής που είναι γνωστή με τον όρο *εμπορική επανάσταση* (11^{ος}-13^{ος}). Ωστόσο οι εμπορικές δραστηριότητες και ο τρόπος με τον οποίο ο κλάδος επιδίωκε να προβάλλει τις επιχειρηματικές του κινήσεις και κυρίως ο δανεισμός με τόκο, δεν μπορούσε να γίνει ανεκτός από τη μεσαιωνική κοινωνία και τον έλεγχο που ασκούσε σε αυτή (την κοινωνία) η Εκκλησία και η θρησκεία γενικότερα. Υπήρχαν αυστηροί νόμοι και κυρίως ένα είδος ηθικής μομφής που καθιστούσαν την κερδοσκοπία απευκταία και μη αποδεκτή. Συχνά, όμως, επρόκειτο για «κανόνες» που δεν είχαν πάντοτε πρακτική εφαρμογή (Freedman, 2010: 154, Γαγανάκης, 1999: σ. 176 και Μπενβενίστε, 2007: 189-191, 239-240).

Άλλωστε από τον 11^ο περίπου αιώνα, είχε δημιουργηθεί ένα ιδιαίτερο σύστημα πίστης και λατρείας το οποίο απέκλειε τους Εβραίους, τους Μουσουλμάνους και οτιδήποτε μπορούσε να θεωρηθεί αίρεση μια εξέλιξη που συχνά συνδέθηκε με τον εμπορικό κλάδο αλλά και τις οικονομικές δραστηριότητες των ομάδων αυτών. (Μπενβενίστε, 2007: 191). Όπως θα δούμε και στη συνέχεια το επάγγελμα του εμπόρου ήταν άμεσα συνδεδεμένο με κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί τους οδήγησαν από πολύ νωρίς να αυτοοργανωθούν, δημιουργώντας «μπάντες» . Βαθμιαία, όμως, οι έμποροι μέσα από τις διαδικασίες αυτοοργάνωσής τους αποκτούν τέτοια ισχύ ώστε ορισμένοι ιστορικοί κάνουν λόγο για ένα ξεχωριστό και ιδιαίτερο κοινωνικό στρώμα, από τα μέσα του 12^{ου} και έπειτα, το οποίο μπορούσε να τοποθετηθεί δίπλα στα τρία γνωστά κοινωνικά στρώματα. (Γαγανάκης, 1999: 55, 85-86).

Ήδη από τον 12^ο αιώνα υπήρχαν λογοτεχνικές διατυπώσεις (ιδιαίτερα για τους εμπόρους σημειώνεται πως η εργασία τους για παράδειγμα θεωρείται παράνομη και ανέντιμη) και καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις που έδειχναν την

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

αποστροφή των κοινωνιών στον εμπορικό κλάδο, θεωρώντας τους λιγότερο σημαντικούς ακόμα και από την κατώτερη κοινωνική τάξη των φεουδαρχικών κοινωνιών, τους καλλιεργητές. Αργότερα (τέλη 12^{ου} αιώνα) η Τρίτη Λατερανή σύνοδος ήταν εκείνη που ποινικοποίησε τον δανεισμό με τόκο πλήττοντας το κοινωνικό κύρος των εμπόρων. Αυτήν ακριβώς την περίοδο εβραίοι έμποροι λαμβάνουν πρωταρχικό ρόλο στις εμπορικές δραστηριότητες, πέρα από τους Ιταλούς που ήδη από τα τέλη του 10^{ου} αιώνα είχαν δημιουργήσει εμπορικές σχέσεις με την Ανατολική Μεσόγειο αλλά και το ίδιο το βυζαντινό κράτος (Μπενβενίστε, 2007). Γνωρίζουμε επίσης πως το εμπόριο κατά τη διάρκεια του ύστερου Μεσαίωνα αναπτύσσεται σε δύο ξεχωριστούς διακριτούς άξονες: στη Μεσόγειο, όπου πρωταγωνιστούν οι ιταλικές πόλεις και σε εκείνον της Βόρειας Θάλασσας, όπου κυριαρχεί κατά κανόνα η χανσεατική ένωση και οι πόλεις της Βαλτικής. Στη Μεσόγειο ήδη από τον 10ο αιώνα κυριαρχούν οι ιταλικές πόλεις οι οποίες «προσέφεραν το δρόμο για το εμπόριο των μπαχαρικών», τα οποία χρησιμοποιούνταν, όχι μόνο στη μαγειρική αλλά και στην ιατρική. (Γαγανάκης, 1999: 86, Μπενβενίστε, 2007: 235, 237, 242-244 και Διαλέτη, 2008: 22-23).

Μέσω του εμπορίου και κυρίως των μπαχαρικών δημιουργούνται σημαντικά εμπορικά δίκτυα και στη Μεσόγειο αλλά και στη Βόρεια θάλασσα. Συχνά οι έμποροι ή οι επικεφαλής των αποστολών δείχνουν να παραγνωρίζουν τους κινδύνους από την πειρατεία ή τα ναυάγια και τις ασθένειες εξαιτίας του δυνητικά σημαντικού οικονομικού οφέλους που μπορούσαν να αποκομίσουν από μία αποστολή ή ένα καλό φορτίο (Μπενβενίστε, 2007: 243). Παράλληλα, ενισχύεται περαιτέρω το διεθνές εμπόριο. Το μεγαλύτερο μέρος των μπαχαρικών προερχόταν από την Άπω Ανατολή. Άλλωστε, διεθνείς συγκυρίες (όπως για παράδειγμα η «μογγολική ειρήνη») ευνοούν τις διεθνείς μεταφορές ή αντίστοιχα πολεμικές αναμετρήσεις και άλλου είδους ανακατατάξεις, δυσχεραίνουν τις επικοινωνίες, όπως για παράδειγμα η απώλεια εδαφών για τους Ευρωπαίους σταυροφόρους ή

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

αντίστοιχα –αρκετά αργότερα– η επέκταση των Τούρκων (Μπενβενίστε, 2007: 243). Οι ιταλικές πόλεις φαίνεται πως είχαν εμπορικές δεσπολίες τόσο με την Ανατολική Μεσόγειο όσο και τη Βόρεια Αφρική προωθώντας εδώδιμα προϊόντα αλλά και υφάσματα. Στον Βορρά της Ευρώπης το εμπόριο αφορούσε σε βαριά προϊόντα (μέταλλα και ξυλεία) αλλά και εδώδιμα. Χρήσιμοι σε αυτές τις επικοινωνίες ήταν οι πλωτοί ποταμοί αφού με τον τρόπο αυτό (άλλα και μέσω του θαλάσσιου εμπορίου), τα προϊόντα μεταφέρονταν πιο γρήγορα απ' ό,τι στην ξηρά (Μπενβενίστε, 2007: 244).

Σταδιακά εισάγονται διάφορες καινοτομίες που φαίνεται πως βοηθούν το έργο των εμπόρων, όπως για παράδειγμα η συναλλαγματική, η τήρηση βιβλίων κ.λπ. Οι καινοτομίες αυτές μπόρεσαν να μετριάσουν κάπως τη σχετική περιθωριοποίηση που θεωρητικά υφίσταται ο κλάδος. Όμως, από τον 14^ο αιώνα και έπειτα το εμπόριο θεωρείται αναπόσπαστο τμήμα των οικονομικών δραστηριοτήτων των ευρωπαϊκών κοινωνιών ενώ εξαιρείται και η σπουδαιότητά του. (Γαγανάκης, 1999: σ. 176 και Μπενβενίστε, 2007: 237, 239-240). Οι διεργασίες αυτές θα πρέπει να ιδωθούν ως αναπόσπαστο τμήμα των γενικότερων κοινωνικών και οικονομικών διεργασιών που γνωρίζει η ευρωπαϊκή ήπειρος κατά τον κυρίως αλλά και τον ύστερο Μεσαίωνα, όπως θα δούμε και στη συνέχεια.

Εκτός από τους πλωτούς ποταμούς σημαντική παράμετρος στην όλη εμπορική εξέλιξη αποτέλεσαν οι εμποροπανηγύρεις εκδηλώσεις που είχαν κάποια περιοδικότητα και συχνά γινόταν επ' αφορμή κάποιας γιορτής. Οι δυνατότητες ωστόσο των σχετικών εκδηλώσεων ήταν περιορισμένες καθώς μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες συγκεκριμένων πληθυσμιακά περιοχών. Εκτός των άλλων ήταν μια καλή ευκαιρία για τους τοπικούς ηγεμόνες να ενισχύσουν τα έσοδά τους (Μπενβενίστε, 2007: 245-246).

Όπως σημειώθηκε και στην εισαγωγή, ο 14ος αιώνας ήταν η περίοδος κατά την οποία το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα της φεουδαρχίας διέρχεται την πρώτη μεγάλη κρίση του (Γαγανάκης, 1999: 67).

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του 14^{ου} αιώνα ήταν η έκρηξη της επιδημίας πανώλης η οποία δεν προκάλεσε άλλα επιτάχυνε την κρίση της φεουδαρχίας (Γαγανάκης, 1999: 70, 81 και Μπενβενίστε, 2007: 291).

Παρά τη δυστοπική κοινωνία που φαίνεται να είχε δημιουργηθεί (τουλάχιστον με μια πρώτη ανάγνωση), τις εκτεταμένες καταστροφές που σχετίζονταν με πολεμικές αναμετρήσεις αλλά και τις ευρείες μετακινήσεις πληθυσμών εξαιτίας των επιδημικών κρίσεων, οι εμπορικές συναλλαγές εμφανίζονταν ενισχυμένες. Η ενίσχυση των πλωτών ποταμών αλλά και οι τεχνολογικές παρεμβάσεις και καινοτομίες (π.χ. οι εξελίξεις στη ναυπηγική), διευκόλυναν τις εμπορικές συναλλαγές. Παράλληλα, ήδη από τον 13^ο αιώνα, είχαν εμφανιστεί μέθοδοι που διασφάλιζαν την καλύτερη μεταφορά προϊόντων και ταυτόχρονα μείωναν τους κινδύνους και τις οικονομικές απώλειες για τους εμπόρους. Εμπορικές μέθοδοι, όπως η ναυτασφάλεια η χρήση της συναλλαγματικής και η τήρηση εμπορικών βιβλίων συγκαταλέγονται αναντίρρητα στις μεθόδους που επικαιροποιούν τον εμπορικό κλάδο, διευρύνουν τον κύκλο εργασιών των εμπόρων ενώ οδηγούν σταδιακά στην εμφάνιση των πρώτων χρηματαγορών (Γαγανάκης, 1999: 85 και Διαλέτη, 2008, 33). Φυσικά, όπως σημειώθηκε και νωρίτερα, η άνοδος του εμπορίου δεν αποτελεί δημιούργημα του 14^{ου} και του 15^{ου} αιώνα, αλλά έχει τις απαρχές της στον 11^ο αιώνα και φτάνει στην ακμή της τον 13^ο αιώνα, περίοδος που είναι γνωστή σαν εμπορική επανάσταση (Μπενβενίστε, 2007: 237 και Διαλέτη, 2008: 22).

Συγκεκριμένοι, επομένως, αλλά συγκυριακοί οικονομικοί και γεωγραφικοί παράγοντες, κατέληξαν στη διαμόρφωση ενός νέου κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος επιτρέποντας τη βαθμιαία διείσδυση νέων κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων στην πολιτική και πολιτειακή επικαιρότητα. Ορισμένους από αυτούς θα εξετάσουμε και στη συνέχεια.

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Κεφ 2: Επιπτώσεις της εμπορικής ανάπτυξης στην καθημερινότητα.

Με βάση τα όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι οι εμπορικές διεργασίες που ενισχύθηκαν έπειτα από την επιδημία πανώλης αλλά είχαν ξεκινήσει τουλάχιστον έναν αιώνα νωρίτερα, είχαν επιπτώσεις στον καθημερινό βίο τόσο των εμπόρων όσο και του ευρύτερου πληθυσμού. Βαθμιαία, λοιπόν, οι έμποροι αποκτούν σταθερές εμπορικές βάσεις (έδρες) περιορίζοντας τις μετακινήσεις τους, μιας και ο παράγοντας «μετακίνηση» ήταν από εκείνους που καθιστούσαν το επάγγελμα επικίνδυνο καθώς συχνά οι έμποροι κινδύνευαν από τους ληστές της ευρωπαϊκής υπαίθρου. (Γαγανάκης, 1999: 55, 85-86 και Διαλέτη, 2008: 33, 34).

Παράλληλα η ανάπτυξη του εμπορίου και της ισχύος των εμπόρων συνέτεινε στη δημιουργία κοινωνικών ανακατατάξεων στις οποίες οι έμποροι είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο. Έχει παρατηρηθεί ότι σε περιοχές στις οποίες προϋπήρχε σημαντική εμπορική δραστηριότητα (π.χ. σημεία που βρισκόταν κοντά σε πλωτούς ποταμούς) οι έμποροι κατάφεραν να εμπλακούν στις αστικές ολιγαρχίες. Με λίγα λόγια η εμπορική ανάπτυξη έτεινε να υπερκεράσει τον παραδοσιακό τριμερή διαχωρισμό των φεουδαρχικών κοινωνιών του 11^{ου}-13^{ου} αιώνα αφού στο πολιτικό προσκήνιο εισέρχονται νέες κοινωνικές ομάδες οι οποίες είχαν αρχίσει να ισχυροποιούνται κατά την περίοδο της κρίσης της φεουδαρχίας αλλά και της γενικότερης κρίσης του 14^{ου} αιώνα (Μπενβενίστε, 2007: 191, Γαγανάκης, 1999: 55, 85-86 και Διαλέτη, 2008: 36-37). Βέβαια, όπως είδαμε και νωρίτερα οι διεργασίες αυτές φαίνεται πως είχαν ξεκινήσει νωρίτερα, από τα μέσα του 12^{ου} αιώνα (Γαγανάκης, 1999: σ. 55). Ο λόγος λειτουργίας και ύπαρξης αυτών των ομάδων (αντιπροσωπευτικοί θεσμοί-χάνσες) ήταν ο έλεγχος των προϊόντων που διακινούνται στην περιοχή ελέγχου των θεσμών αυτών. Γνωστές χάνσες όπως εκείνη των χωρών της Βόρειας Θάλασσας ή η χάνσα των Φλαμανδών στο Λονδίνο κατέληξαν

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

σταδιακά στην εξυπηρέτηση αμιγώς οικονομικών συμφερόντων (Γαγανάκης, 1999: 86).

Φυσικά όλες αυτές οι αλλαγές και ανακατατάξεις επηρέασαν κατά κύριο λόγο τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα τόσο του αγροτικού όσο και του αστικού χώρου. Μια από τις σημαντικότερες συνθήκες που συνδέθηκε με την περίοδο της κρίσης της φεουδαρχίας ήταν οι κατά τόπους εξεγέρσεις. Όπως τονίστηκε παραπάνω, οι εξεγέρσεις δεν είχαν την επιδημία της πανώλης σαν αιτία αλλά σαν αφορμή. Φυσικά, η περίοδος του ύστερου Μεσαίωνα (όπως και της πρώιμης νεωτερικότητας) συνδυάζει φάσεις στην οικονομία ανοδικές και πτωτικές. Ωστόσο, η Ευρώπη από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα γνωρίζει μια περίοδο παρατεταμένης κρίσης όπου οι κοινωνικές συγκρούσεις είναι κυρίαρχο στοιχείο τόσο των πόλεων όσο και της αγροτικής υπαίθρου. Έτσι, λοιπόν, παρά το γεγονός ότι κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα το εμπόριο θεωρείται βασική οικονομική παράμετρος της υστερομεσαιωνικής Ευρώπης, δεν λείπουν οι κοινωνικές εντάσεις που συνδέονται με τη γενικότερη περιρρέουσα ατμόσφαιρα (Γαγανάκης, 1999: 81, 85, 87).

Να σημειωθεί ωστόσο πως σε κοινωνίες όπως εκείνες του ύστερου Μεσαίωνα η οικονομία δεν στηριζόταν στο εμπόριο αλλά στον οικογενειακό κλήρο ο οποίος ήταν και η βασική παραγωγική μονάδα (Γαγανάκης, 1999: 68). Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτών των κοινωνιών, ένας από τους μεγαλύτερους φόβους του ανθρώπου τόσο κατά τον ύστερο μεσαίωνα αλλά και την πρώιμη νεότερη περίοδο ήταν οι κακές σοδειές. Οι χρονιές που παρατηρείται συχνά έλλειμα τροφής είναι συχνές ενώ όταν τα έτη με άσχημη σοδειά είναι διαδοχικά, τότε οι τιμές των προϊόντων ανεβαίνουν και βαθμιαία εμφανίζονται οι επιδημίες αλλά και εξεγέρσεις (Γαγανάκης, 1999: 81-84 και Freedman, 2010: 154). Στο ζήτημα ωστόσο των διατροφικών αλλαγών και τις κάλυψης των επισιτιστικών αναγκών το εμπόριο απέκτησε σημαντικό ρόλο. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν συνδεόταν πάντοτε με την τιμότητα των

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

εμπόρων, αφού υπήρχαν περιπτώσεις όπου πωλούσαν ευτελή προϊόντα και οπωσδήποτε κακής ποιότητας (Montanari, 1997: 206-207).

Η σημαντικότητα, λοιπόν, του εμπορίου ως παράγοντας στη διαμόρφωση διατροφικών συνηθειών μπορεί να αναδειχθεί και στην περίπτωση πόλεων που εξαιτίας της μορφολογίας του εδάφους τους, απαιτείται η εισαγωγή τροφίμων για τη συντήρηση του πληθυσμού ή που οι γενικότερες συνθήκες διαβίωσης, διαμόρφωσαν συγκεκριμένες διατροφικές συνήθειες (Montanari, 1997: 188-191). Πέρα από τις διατροφικές συνήθειες θα πρέπει να εξεταστεί και η χρησιμότητα ορισμένων ειδών, τόσο στο εμπόριο, όσο και στην ιατρική, και αυτές οι τροφές δεν είναι άλλες από τα μπαχαρικά, τα οποία αποτέλεσαν βασικό παράγοντα της ευρωπαϊκής εμπορικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και των αρχών της πρώιμης νεότερης περιόδου. Συχνά βέβαια, οι έμποροι λειτουργούσαν με πρακτικές που σκοπό είχαν μόνο το κέρδος μη λαμβάνοντας υπόψη καμία «εμπορική ηθική» όπως για παράδειγμα όταν επιχειρούσαν να αυξήσουν το βάρος στο πολυκαιρισμένο πιπέρι πεκάζοντάς το ή όταν χρησιμοποιούσαν «άγνωστες» τεχνικές στο ευρύ κοινό για να δικαιολογούσουν του υψηλό κόστος των μπαχαρικών (Montanari, 1997: 210-212 και Freedman, 2010: 158).

Μετά την επιδημία πανώλους, θα αυξηθεί κατά πολύ η κατανάλωση κρέατος στην Ευρώπη, ενώ και οι διαφορές στις διατροφικές συνήθειες μεταξύ πόλης και υπαίθρου αποδίδουν κοινωνικά χαρακτηριστικά στον καταμερισμό της τροφής, αφού ευγενείς και αστοί είχαν αναγάγει το κρέας σε βασικό συστατικό των διατροφικών τους συνηθειών, πραγματικότητα που φαίνεται να μεταβάλλεται από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα . Άλλωστε η κατανάλωση του κρέατος στην Ευρώπη παρουσιάζει αύξηση, μέχρι τουλάχιστον τις αρχές της πρώιμης νεότερης περιόδου. Σύμφωνα μάλιστα με στατιστικά, σε περιοχές της Ευρώπης, η ετήσια κατανάλωση της συγκεκριμένης τροφής προσέγγιζε τα εκατό κιλά κατά άτομο κατά τον 15^ο αιώνα. (Montanari, 1997: 187).

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Στα τέλη του 15^{ου} αιώνα με την επέκταση των Ευρωπαίων στον εξωευρωπαϊκό χώρο επικράτησαν και νέες ιδέες για την προμήθεια των πρώτων υλών αλλά και των μπαχαρικών οι οποίες συνοδεύονταν και από (εν πολλοίς) υπερβολικές αφηγήσεις γύρω από την αφθονία των προϊόντων αυτών παρακινώντας τους Ευρωπαίους να βρουν τις χώρες παραγωγής των προϊόντων αυτών (Freedman, 2010: 161). Ωστόσο όλο αυτό το πλαίσιο που δημιουργείται μέσα από την εργασία των εμπόρων, τον τρόπο προμήθειας των προϊόντων, εν προκειμένω των μπαχαρικών και τη διάθεσή τους στην αγορά επεξηγεί και τις υψηλές τιμές τους αποδίδοντας τις στις μονοπωλιακές πρακτικές των μεσαζόντων πρακτική που ενισχύθηκε κατά τους επόμενους αιώνες και κυρίως κατά την πρώιμη νεωτερικότητα και προσφέροντας υψηλά κέρδη τόσο στους ίδιους τους εμπόρους όσο και στις κυβερνήσεις (Freedman, 2010: 166).

Συμπεράσματα

Η περίοδος του ύστερου Μεσαίωνα υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική για τη μετέπειτα οικονομική και κοινωνική πορεία της ευρωπαϊκής ηπείρου, καθώς, εδώ εντοπίζονται σημαντικές αλλαγές και ανακατατάξεις που συντελούν στη βαθμιαία αποδιάρθρωση των φεουδαλικών δομών.. Επομένως η κρίση της φεουδαρχίας αποτελεί ένα ξεχωριστό και ιδιαίτερο κεφάλαιο της ευρωπαϊκής ιστορίας. Αποτελεί παράλληλα εποχή της αστικής ανάπτυξης και της επέκτασης του εμπορίου, φέρνοντας στο προσκήνιο νέες κοινωνικές τάξεις (έμποροι, τεχνίτες, τραπεζίτες), οι οποίες και ουσιαστικά διαρρηγνύουν τον παραδοσιακό τριμερή διαχωρισμό της κοινωνίας. Η ουσιαστική σύγκρουση ανάμεσα σε τεχνίτες και εμπόρους, ιδιαίτερα έντονη από τα μέσα του 14ου αιώνα, με την ισχυροποίηση των τεχνιτών στις πόλεις και τη μεταφορά της υφαντουργικής δραστηριότητας στην ύπαιθρο για λογαριασμό των εμπόρων αποτέλεσε παράγοντα σημαντικών κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων για

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

την ευρωπαϊκή οικονομία επηρεάζοντας και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Βιβλιογραφία

Γαγανάκης Κώστας (1999)., *Κοινωνική και οικονομική ιστορία της Ευρώπης*. ΕΑΠ: Πάτρα

Διαλέτη Ανδρονίκη (2008)., «Η μετάβαση από το Μεσαίωνα στη Νεότερη Εποχή στην Ευρώπη», στο Μαργ. Δρίτσα (επιμ.), *Θέματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας της Ευρώπης*. ΕΑΠ: Πάτρα.

Μπενβενίστε Ρίκα, (2007) *Από τους βάρβαρους στους μοντέρνους. Κοινωνική ιστορία και ιστοριογραφικά προβλήματα της μεσαιωνικής δύσης*, Εκδόσεις Πόλις: Αθήνα.

Freedman P., (2010) «Σπανιότητα, αφθονία και κέρδος» στο P. Freedman, *Πέρα από την Ανατολή: Μπαχαρικά και Μεσαιωνική Φαντασία.*, μτφ Ντ. Σιδέρη, Κονιδάρης: Αθήνα.

Montanari M., (1997). «Η Ευρώπη και ο κόσμος» στο Massimo Montanari, *Πείνα και αφθονία στην Ευρώπη*, μτφ. Παπασταύρου Άννα, Αθήνα.

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!